

LIETUVOS ETNINIŲ SRIČIŲ GYVENTOJŲ CHARAKTERIO BRUOŽAI KALBOS PASAULĖVAIZDYJE

ĮVADAS

Šio straipsnio tikslas – išsiaiškinti, kurie charakterio bruožai lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje priskiriami etninių sričių (etnografinių regionų) gyventojams, t. y. aukštaičiams, žemaičiams, dzūkams ir suvalkiečiams. Tiriamoji medžiaga (ir trumpi pasakymai, priežodžiai, ir didesni tekstai – anekdotai, apsakymai ir kt.) keletą metų buvo renkama iš įvairių rašytinės (daugiausia) ir sakytinės kalbos šaltinių: periodikos, grožinės literatūros, šnekamosios kalbos, žodynų, be to, iš Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno buvo išrinkti kontekstai su būdvardžiais *aukštaitiška(s)*, *žemaitiška(s)*, *dzūkiška(s)*, *suvalkietiška(s)*, vienaip ar kitaip apibūdinantys etninių grupių žmonių būdo bruožus, etninius stereotipus. Išskiriant stereotipams priskiriamus bruožus atsižvelgta ir į kontekstus, kuriuose buvo apibūdinami ne etninių sričių, o patarmių, šnektų, pašnekčių atstovai (pvz., *dūnininkai*, *kapsai*, *kupiškėnai*, *zanavykai*). Kalbinės analizės rezultatais pagrįstas išvadas papildo ir patikslina asociacijų eksperimentas.

Etninių stereotipų tyrimas yra aktualus, nes su etninėmis grupėmis siejami stereotipai turi įtakos žmonių elgesiui, atspindi konkrečiai bendrijai būdingą pasaulio suvokimą ir nuostatas dėl kitų žmonių. Šia tema diskutuoja dialektologai ir kiti kalbininkai, etnologai, psichologai. Manoma, kad išsamiausiai aptartas žemaičių charakterio savitumas (Bliumas 1998; Pakalniškis 2001; Kalnius 2002, 2006, 2007; Nakienė 2007). Patikimiausios išvados gali būti gautos tik sugretinus kelių mokslo sričių tyrimų rezultatus.

Etninėmis sritimis (LKE 2008: 539), „etnografinėmis sritimis, etnografiniais regionais ar etnoregionais įprasta vadinti Aukštaitiją, Žemaitiją, Dzūkiją, Suvalkiją, Mažąją Lietuvą (Klaipėdos kraštą)“ (Tumėnas 2007:

128)¹. Kontekstų, kuriuose iškeliamas koks nors Mažosios Lietuvos gyven-
tojų bruožas, surinktoje medžiagoje pasitaikė vos keli, todėl straipsnyje
aptariamas tik aukštaičių, žemaičių, dzūkų ir suvalkiečių charakterio ats-
pindys kalbos pasaulėvaizdyje. Iš išvardytų terminų pasirinktas *Lietuvių
kalbos enciklopedijoje* vartojamas junginys *etninė sritis* (etnologų darbuose
įprastas *etnografinis regionas*). Be to, nesant tikslesnių terminų, sinonimiš-
kai vartojame pasakymus *etninių sričių gyventojai* ir *etninių grupių asmenys*,
nors, suprantama, bet kurios etninės grupės asmuo gali gyventi ir ne savo
etninėje srityje. Straipsnyje mėginama atskleisti kalbos pasaulėvaizdyje už-
fiksuotus etninių sričių heterostereotipus, t. y. kalbos vartojimo pavyzdžiuo-
se užfiksuotą požiūrį į etninių sričių gyventojų charakterį. Palyginti patei-
kiama dalis etnologų analizės rezultatų – žemaičių, suvalkiečių ir dzūkų
nuomone apie savo etninės grupės savitumą paremti autostereotipai².

TEORINĖS NUOSTATOS

Žinoma, kad didesnių lietuvių kalbos tarmių plotai „beveik sutampa su
pagrindinėmis etninėmis – žemaičių, sūduvių (kauniškių [tarmė]), dzūkų
(pietų aukštaičių [tarmė]), rytų aukštaičių – gyvenamomis sritimis“ (LKE
2008: 539).

Kalbininkai yra nubrėžę skiriamąją aukštaičių ir žemaičių tarmių ribą,
tačiau vis dar diskutuojama, ar taip iš tiesų gali būti skiriami tie žmonės,
kurių savimonė yra aukštaitiška arba žemaitiška. Daroma išvada, kad „da-
bartiniams žemaičiams save tapatinant ir atskiriant nuo nežemaičių svar-
biausias rodiklis – ne gyvenamoji teritorija, ne menama istorinė Žemaitija,
o kitokia kalba. <...> Orientacine linija laikant kalbininkų nustatytą lin-
gvistinę ribą, savimonės izofona svyruoja nuo jos į abi puses bendrame
beveik 40 km pločio ruože“ (Kalnius 2006: 116). Sakoma, kad ir „šiuolai-
kinę aukštaitišką kultūrą apibrėžia kalba“ (Savoniakaitė 2007: 180).

Kasdienėje kalboje vartojami tarmių pavadinimai tik iš dalies sutampa
su dialektologų teikiama klasifikacija. Žemaičiais abiem atvejais vadinama
ta pati žmonių grupė, tačiau kitų tarmių žmonės apibrėžiami įvairiau. Aukš-
taičiais paprastai vadinami tik tie, kurie mokslinėje klasifikacijoje priskiria-

¹ Apie skirtingą požiūrį į *Suvalkijos* (atitinkamai į *suvalkiečių*) vardą žr. Župerka 2006: 178.

² Petro Kalniaus (2002) darbe, kuriuo remiamasi aprašant stereotipus, šalia kitos informaci-
jos, pateikti tik žemaičių, suvalkiečių ir dzūkų autostereotipai.

mi prie rytų aukštaičių ar vakarų aukštaičių šiauliškių, o kiti didžiosios aukštaičių tarmės žmonės apibūdinami kaip dzūkai arba suvalkiečiai. Neįmanoma visiškai tiksliai žinoti, ką – dialektologų klasifikaciją, etninį skirstymą ar tai, kaip visa tai suvokiama kasdienėje kalboje, – turėjo galvoje žmogus, apibūdinamas charakterį kaip aukštaitišką, todėl reikia pripažinti, kad neišspręsta įvardijimo problema ši tyrimą daro ne visai tikslų.

Tai, kaip skirstomi Lietuvos gyventojai, priklauso ir nuo atskaitos taško arba žiūros aspekto. Pavyzdžiui, „etniškai žemaičiai supranta tik „aukštaičio“ kategoriją, kuria žemaičiai įvardija visus Lietuvos gyventojus, nesančius žemaičiais“ (Pakalniškis 2001: 199). Analizuojant žodžio *aukštaitišką* junginius su charakterio bruožų pavadinimais reikia atsižvelgti į tai, kad taip gali būti apibūdinti ne tik, pavyzdžiui, rytų aukštaičiai, bet ir, jeigu teksto autorius yra žemaitis, kitų etninių Aukštaitijos sričių gyventojai.

Pasak psichologų, pastovių žmogaus elgesio ypatybių visuma, kuri išreiškia jo santykį su kitais žmonėmis, pačiu savimi, savo veiksmais, vadinama charakteriu. „Tipiški charakterio bruožai priklauso nuo bendrųjų žmogaus gyvenimo visuomeninių aplinkybių, perimamos socialinės patirties. Individualų charakterio savitumą formuoja individo vystymosi fiziologinės prielaidos <...>, be to, nepakartojamos situacijos, kuriose vyksta žmogaus socializacija ir auklėjimas.“ (PŽ 1993: 47). Žmogaus socializacija ir auklėjimas tiesiogiai priklauso nuo aplinkos, diegiamos vertybių sistemos, sektino elgesio pavyzdžių. Atskirų etninių sričių gyventojų charakteriui paprastai būdingi ne kokie nors išskirtiniai bruožai, kurių neįmanoma priskirti kitos srities gyventojams, bet skirtingas tų bruožų raiškos laipsnis arba kitokie jų deriniai.

Visą laiką toje pačioje vietoje gyvenančio žmogaus charakterio formavimasis iš dalies yra nulemtas iš anksto, nes jeigu yra pagrįsta prielaida, kad skirtingų etninių grupių asmenys tomis pačiomis aplinkybėmis elgiasi bent šiek tiek skirtingai, galima teigti, kad vaikas dažniausiai mato panašaus elgesio ir panašaus požiūrio į pasaulį pavyzdžius, auga tarp tų pačių autostereotipų ir heterostereotipų. Be to, šis vyksmas panašus į uždara ratą, nes visą laiką matant tik vienokius elgesio pavyzdžius sunkiai tikėtina, kad galima įgyti tokių bruožų derinių, kurie būtų siejami išskirtinai tik su kita etnine grupe.

Pagrįstai teigiama, kad „Lietuvos regioninių grupių autostereotipai ir heterostereotipai turi kelių šimtmečių senumo ištakas, <...> savo tęstinumą ir dabartinių aukštaičių, žemaičių, suvalkiečių bei dzūkų mąstysenoje“ (Kal-

nius 2002: 47). Kalbos pasaulėvaizdyje užfiksuotų per daugybę metų susiklosčiusių nuostatų dėl kitaip kalbančių (kitoje etninėje Lietuvos srityje gyvenančių) gyvybingumas palaikomas ir žiniasklaidos priemonių. Stereotipai iš principo gali kisti, bet kitimas yra labai lėtas.

TYRIMO REZULTATAI

Tekstyno tekstuose daugiausia informacijos randama apie aukštaičių charakterį³. Išsamiai apibūdinti ir žemaičiai, šiek tiek mažiau dzūkai ir suvalkiečiai. Keletas charakterio bruožų siejama ne su vienos etninės srities (ar vienos tarmės) žmonėmis. Tekstuose užfiksuota, kad aukštaičiai, dzūkai, suvalkiečiai ir žemaičiai, t. y. visų Lietuvos etninių grupių asmenys, yra *darbštūs*, aukštaičiai ir žemaičiai – *atkaklūs*, aukštaičiai, žemaičiai ir dzūkai – *atviri*, aukštaičiai, žemaičiai ir suvalkiečiai – *santūrūs*, o žemaičiai ir suvalkiečiai – *orūs*. Tokie patys apibūdinimai nėra įrodymas, kad minėtų grupių žmonių charakteris suvokiamas vienodai. To paties bruožo įvardijimas, aišku, leidžia teigti, kad kalbama apie bent iš dalies panašius dalykus, tačiau ne tik apibūdinimai *aukštaitiška(s)*, *žemaitiška(s)*, *dzūkiška(s)*, *suvalkietiška(s)* apibrėžia esminius skirtumus. Nusakant skirtingų etninių sričių gyventojų charakterį tais pačiais žodžiais, būtina atsižvelgti į visas daugiareikšmio žodžio reikšmes.

Iš surinktų pavyzdžių galima susidaryti tam tikrą vaizdą, kurie charakterio bruožai lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje priskiriami aukštaičiams, žemaičiams, dzūkams ir suvalkiečiams.

Visų etninių sričių gyventojai gali būti apibūdinti ir labai lakoniškai, kai abstrakčios reikšmės žodžiai *būdas*, *charakteris*, *mentalitetas*, *natūra*, *prigimtis* patikslinami priklausomybę nurodančiais apibūdinimais. Pasakymai *aukštaitiškas būdas*, *aukštaitiškas charakteris*, *aukštaitiška prigimtis*; *žemaitiškas būdas*, *žemaitiškas charakteris*, *žemaitiška prigimtis*; *dzūkiškas charakteris*, *dzūkiška natūra*, *dzūkiškas temperamentas*; *suvalkietiškas būdas*, *suvalkietiškas charakteris*, *suvalkietiškas mentalitetas*, *suvalkietiška prigimtis* orientuoti į skaitytoją, žodžius *aukštaitiškas, -a*, *žemaitiškas, -a*, *dzūkiškas, -a*, *suvalkietiškas, -a* siejantį ne vien su geografine priklausomybe. Šie žodžiai yra atitinkamų kategorijų pavadinimai, jie kalbos vartotojo sąmonėje jau turėtų būti sieja-

³ Tikėtina, kad tai galėjo nulemti minėta žemaičių tradicija aukštaičiais vadinti visus tuos, kurie nėra žemaičiai.

mi su tam tikra informacija. Gerokai informatyvesni yra tie žodžių junginiai, kuriuose minėti pasakymai tikslinami kitais apibūdinimais: *šiltas aukštaitiškas charakteris*⁴; *karštas aukštaitiškas būdas*; *smarkus tiesiaeigis grynai aukštaitiškas būdas*; *Ak, ta prakeikta aukštaitiška prigimtis. Pirma padarai, o paskui galvoji*; *kieto žemaitiško būdo*; *bent jau charakteris tikrai labai žemaitiškas – pakankamai [–gana] nemalonus*; *nuostabi ai šiltas, savitas dzūkiškas charakteris*; *geru dzūkišku charakteriu*; *veiklus suvalkietiškas charakteris*. Beveik visi charakterio apibūdinimus tikslinantys žodžiai labai aiškiai išreiškia ir kalbamojo dalyko vertinimą – teigiamą arba neigiamą; neutralus aprašymas būtų vargiai įmanomas tuo atveju, kai visą charakterio esmę norima nusakyti vienu ar dviem žodžiais.

Aukštaičiams tekstuose priskiriamas lyrizmas. Tai yra išskirtinis aukštaičių bruožas: *Kiek to aukštaitiško, o tikriau – sėliško lyrizmo posme*; *Paslaptingas mano kartai išliko aukštaitiško lyrizmo grynuolis*; *sąmoningai tramdomą V. Račicko polinkį aukštaitiškai sulyriškėti*. Lyrizmas pirmiausia sietinas su poezija. Literatūros tyrinėtojai dažnai pabrėžia Rytų Aukštaitijos dainų, rytų aukštaičių poetų lyrikų (ypač Jono Aisčio) kūrybos elegišką graudumą. Su lyrizmu siejasi jausmingumas, liūdesys ir nostalgija. Poemoje „Lietuva“ (1888) Maironis yra pateikęs tokią lakonišką aukštaičio charakteristiką: *Nors būde tvirtas, žodžiuose lėtas, / Meilus, širdingas, nors, rodos, šaltas. <...> Jį mažai traukia žmonių linksmybės, / Giliaus už džiaugsmą jis jaučia skausmą, / Ant liūdno veido žymę didybės / Matai išspaustą ir gilų jausmą* Mair 311. Nors tokia emocinė būsena paprastai yra nulemta ko nors stokos ar praradimo, aukštaitiškas liūdesys gali būti priskirtas prie teigiamai vertinamų abstrakčių fenomenų: *gilųjį savo sielos klodą – šviesų aukštaitišką liūdesį – derina su ironija, šypsni prošvaistėmis*; *Aukštaitiškai romantiška nostalgija dvelkia vaikystės prisiminimais paremtas R. Vanago apsakymas „Mano vaikystės saldainis“*. Švelnumo, jautrumo dominantė apima ir kitus bruožus, kurie tekstuose apibūdina aukštaičių santykį su pasauliu ir kitais žmonėmis: *Šitų vilniečių charakterio pagrinde glūdi grynai aukštaitiški bruožai: atvirumas, nuoširdumas, paprastumas, stipresni santykiai su gamta, didesnis bendruomeniškumas, švelnumas*; *J. Biliūno kūryboje jaučiame Aukštaitiją: aukštesnę giedresnę dangų, šviesesnę mišką (pušynus), kitokį žmonių būdą: lyriškesnę, minkštesnę, kalbesnę, atviresnę* Dauj LL 107; *Bet išlieka mūsų kraujyje amžinas aukštaitiškas graudumas* Strielk TV 66. Minėtina, kad panašių išvadų yra

⁴ Pavyzdžiai be šaltinio nuorodos imti iš Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno (<http://done-laitis.vdu.lt>).

padarę ir etnologai, tyrinėję Aukštaitijos papročius ir žmonių gyvenimo būdą. Pasak Vidos Savoniakaitės (2007: 174), „visus sutiktus aukštaičius siejo ryšys su aplinka, gamta. Įvairaus amžiaus, turintys geresnį išsilavinimą aukštaičiai poetiškai atskleidžia meilę savo gimtajam kraštui“.

Aukštaičiai, šalia liūdesio ir lyrizmo, vis dėlto išlaiko teigiamą požiūrį į žmones ir gyvenimą apskritai. Tokie bruožai padeda išgyventi: *Laikykis, Untaniuk, niekada neprarask savo aukštaitiško optimizmo; Romas turėdavo pinigų, jis vaišindavo su tikru aukštaitišku vaišingumu*.

Reikia pasakyti, kad pastebėta ir iš esmės priešingų elgesio polinkių, minimas aukštaitiškas stačiokiškumas, šelmiškumas. Tekstuose užfiksuota, kad aukštaičiai nėra vien tik lyriški svajotojai. Minėtinas jų požiūris į darbą, leidžiantis pasiekti tikslą: <...> *didelis gamtos mėgėjas, aukštaitišku darbštumu ir atkaklumu sugebėjęs savo sumanymus įgyvendinti*. Emocijoms netrukdomai reikštis neleidžia aukštaitiškas santūrumas: *Laikysena aukštaitiškai santūri, apie save pasakoja ne per daugiausia ir labai nesiskundžia, bet dainų nešykšti*.

Poetas Henrikas Čigriejus taip kalba apie liūdesio ir juoko dermę savo gimtojo Biržų–Pasvalio krašto žmonių būde: „Tie ramūs mano krašto žmonės – jie ir dideli juokdariai. Graudūs ir kartu juokdariai. Ir net prieš mirtį jie juokus mėgsta krėsti. Nuo pat vaikystės mačiau tokį pašėlišką dvigubumą: liūdna tai liūdna, bet kiek tu čia būsi liūdnas? Na, uždainuokim dabar, sako, dabar varykim iki dainuškai jau, drožkim kaip reikiant!“ (Čigriejus 1993: 12).

Taigi, galima apibendrinti, kad tekstuose užfiksuotos pastabos apie aukštaičius yra prieštaringos; jų charakterizavimas gana margas.

Visiškai kitaip apibūdinami **žemaičiai**. Tiksliai ir vaizdingai jų charakterio specifiška nusakoma pabrėžiant kietą būdą. Remiantis tekstų medžiaga galima teigti, kad esminis žemaičių charakterio bruožas yra *užsispyrimas*. Šis žodis pavartotas daugumoje visų su žemaičių elgesio ir požiūrio į gyvenimą savitumu susijusių pavyzdžių. Iš kontekstų galima daryti išvadą, kad užsispyrimas vertinamas teigiamai, jis ne tik padeda įveikti kasdienės užduotis, bet ir padaro, rodos, neįmanomų dalykų: *Manau, kad svarbiausias dalykas, kuriuo galiu didžiuotis – žemaitiškas užsispyrimas, prie kurio pridėjus dar šiek tiek talento, galima greit minti ir dviračio pedalus; Žemaitiškas užsispyrimas ir begalinis troškimas gyventi padarė stebuklą – liga pasitraukė. Užsispyrimas susijęs su atkaklumu. Šie charakterio bruožai tekstuose neretai minimi kartu: Ko jau netrūksta mūsų premjerui, tai atkaklumo ir užsispyrimo*.

Nieko nepadarysi – žemaitis ŠN 1992 05 14; Tik tokio atkaklumo ir žemaitiško užsispyrimo dėka (= tik dėl tokio atkaklumo ir žemaitiško užsispyrimo), rūpestingai tvarkant menkus „Sakalo“ finansus, Kniukštai pavyko.

Atkaklumą nuo užsispyrimo skiria didesnė proto įtaka, o ne emocijų, nes užsispyrimas kartais gali būti ir be pagrindo, o atkaklumas sietinas su aiškiais tikslais: *žemaitiškas atkaklumas jo charakteryje buvo sucementuotas laisvės ir vilties ir šviesaus tikėjimo Lietuvos valstybės atgimimu; Tačiau jo atkaklumo būta žemaitiško. Jis uoliai tobulino pasirinktą profesiją, važinėjo konsultuotis į Rytus. Ne tik žemaitiškas užsispyrimas ir atkaklumas, bet ir kiti žemaičių charakterio bruožai (žemaitiškas atvirumas, žemaitiškas sąžiningumas) lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje gali būti suvokiami kaip padedantys subjektui atlikti tam tikrus veiksmus: Linkime kolegai ir toliau kryptingai, su žemaitišku užsispyrimu darbuotis pasirinkta linkme; J. Švedas su būdingu žemaitišku užsispyrimu ir atkaklumu siekė savo užsibrėžtų tikslų įvairiose veiklos srityse; Žemės ūkio rūmų pirmininkas detalizavo su visu žemaitišku atvirumu; Su žemaitišku sąžiningumu vykdė Napoleonas tą užduotį, kol neužmynė ant minos. Būtina patikslinti, kad tai, kas tekstuose pavadinama žemaitišku atvirumu, kitaip negu aukštaitiškas (o ypač dzūkietiškas) atvirumas, atlapumas, reiškia ne žmogaus polinkį išsipasakoti, bet įprotį kalbėti be užuolankų; kitaip sakant, tas bruožas galėtų būti įvardijamas kaip tiesumas.*

Žemaičių užsispyrimas neatskiriamas nuo jų orumo, savo vertės suvokimo. Šis bruožas, remiantis tekstų medžiaga, pasireiškia ne kaip nors iškeliant savo asmens svarbą, bet tiesiog laikantis tam tikrų padorumo nuostatų: *Darbus patikrinusios mokytojos namo išėjo nešdamosi po vieną vienintelę gėlę: tegyvuoja žemaitiškas orumas!; Bet išlydėti mus gulint lovoje neleido jos žemaitiškas orumas. Orumas suteikia pagrindą žemaitiškam santūrumui: Mes augome, klausydami senelių – „šmugelio“ ir knygnešių – žemaitiškai santūrių, bet labai išmoningų pasakojimų.*

Tai, kas čia pasakyta apie žemaičius, galima papildyti ir etnologų analizės medžiaga. Remiantis apklausų duomenimis teigiama, kad „žemaičiai itin gerai save vertina, o juos geresnius daro tiesiog žemaitiškumas. Jis yra grynai teigiama ir aukštos kokybės vertybė. <...> Ypač „geresni“ bruožai suteikiami žemaičiui, siekiant pabrėžti jo moralines savybes. <...> Teigiamas savęs vertinimas suponuoja žemaičių pranašumo jausmą“ (Pakalniškis 2001: 204–205).

Etnologai teigia, kad kai kuriuos žemaičių charakterio bruožus galėjo sustiprinti ir įvairios istorinės aplinkybės. Būtinybė gintis, nuolat atremti

priešų antpuolius išugdė žemaitišką patriotizmą, *žemaitišką kantrybę*. Taip pavadinama žmogaus savybė iškęsti itin daug, tačiau neneigiama, kad ir ji gali baigtis: *Žemaitiška kantrybė, atkaklumas ir didžiulė meilė savo tėvynei padėjo atsilaikyti prieš ilgaamžį kryžiuočių puldinėjimą; Vasario mėnesį mano žemaitiška kantrybė pagaliau išseko ir rankraštį pareikalavau grąžinti.*

Dalyje analizuotų pavyzdžių minimi tokie žemaičių charakterio bruožai, kurie iš šalies dažnai gali būti vertinami neigiamai. Jau minėtas kietas būdas, taip pat žodžio statusas gali kelti nepalankią aplinkinių reakciją: *B. Buracho tėviškės aplinkumoje jaučiasi žemaitiškas kietumas, užsispyrimas; Žemaičiai jau kai kirs, jau kai pjaus, burnoj net nėra žodžių ką atšauti* LR 2001 03 30. Tai, kad žemaitį kartais būna sunku priversti susidomėti naujais dalykais ar tiesiog pakeisti savo nuomonę, gali būti nusakyta ir pasitelkiant asociacijas su negyvosios gamtos objektais: *Visos kitos temos jo nedomina. Jis yra tikras žemaitiškas kelmas.* Toks nepaslankumas ir lėtumas trukdo prisitaikyti prie pokyčių: *Du kartus keisti bilietus teks tik patiems konservatyviausiems, suvalkietiškaip taupiems ar žemaitiškai lėtai mąstantiems; [Žurnalistas:] Jaučiate savo žemaitišką prigimtį? [Poetas Algimantas Mikuta, kilimo mažėikiškis:] Taip, negaliu pasigirti lankstumu. Savotiškas vangumas, sustabarėjimas, lėta reakcija* Dlg 1999 12 24.

Anekdotiškos situacijos, ypač pabrėžiančios, kad žemaičiai yra mažakalbiai, lėtakalbiai: *Du žemaičiai, tėvas su sūnum, miške kerta medžius. Žiema, šalta. Jie skuba, tyli. Apypietų sūnus apsidairęs taria: / – Gražus oras. / Pavakary, susikrovę malkas į roges, grįžta namo. Tėvas taria: / – Taip.*

Kalbos vartojimo pavyzdžių analizė siejasi su etnologų darbuose minimais žemaičių autostereotipais. Patys žemaičiai teigia, kad jie esą „ūmesni ir įžeidesni, piktesni, grubesni, lėtesni, pavydesni, nevalyvesni, uždaresni ir galiausiai... labiausiai užsispyrę“ (Kalnius 2002: 37). Plg.: *Mes, žemaičiai, į knygas neveizam, sakom stačiai* LKŽ XIII 719; *žemaitiškas grubumas⁵ manyje randa sau prideramą vietą.* Be to, žemaičiai mano esantys nuoširdūs, draugiški, vaišingi, atkaklūs, ištvermingi ir darbštūs (žr. Kalnius 2002: 37). Žemaitiškai parašytų kūrinių paskelbęs išeivijos rašytojas Apolinaras Petras Bagdonas žemaičius aukština: *Aš čė nanuoru parbiegti vėsq Žemaitėjas istuorijq, tik nuoru pabriežti, kad žemaitėe sava narsumu, atkaklumu ér meile gimtam kraštun pralenkė kitas aisčių gimines* Bagd MP 8.

⁵ Dėl būdvardžio *grubus* vartojimo reikšme „nemandagus, šiurkštus“ žr. Drukteinytė V. Dėl būdvardžio *grubus* laikymo semantizmu. – *Res humanitariae* 6, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009, 42–55 (ir ten nurodytą literatūrą).

Tarp tekstuose užfiksuotų **dzūkų** charakterio bruožų, tokių, kurie ryškiai vyrautų, nėra; dažniau minimas *dzūkiškas nuoširdumas*. Remiantis vartojimo pavyzdžiais, jis gali būti laikomas skiriamąja dzūkų savybe: *Vieniša moteris išaugino sūnų Eduardą ir dukrą Eveliną, įskiepijo jiems prigimtinius dzūkiško darbštumo ir nuoširdumo bruožus; Jam ir alytiškiams nuoširdžiai padėjo dzūkišką nuoširdumą ir vaišingumą patyrę <...> LASS dienų „Susitikimai“ dalyviai*. Šių dzūkų charakterio bruožą patiprina ir kiti apibūdinimai, išreikšti artimos reikšmės žodžiais bei pasakymais: *dzūkai labai mėgsta išsipasakoti* Sigitas Geda (Mt 1997 11 106); *pilna širdim dzūkiško atlapumo, išklojo savo paslaptį; balbieriškiečiai, nors yra „dzūkai su suvalkiečių mišiniu“; labai kalbūs ir svetingi* LL 2004 20 22; *su visu dzūkišku atviraširdiškumu sakė lėtapėdžiams zanavykams pamokslą; Sunku surasti didesnę „dūšios žmogų“ nei dzūkelis, o dzūkų dainos yra iškalbingiausias tos „dūšios“ veidrodis* TVa 2005 07 23–29. Aloyzas Gudavičius tarp lietuvių stereotipų mini pasakymą *dzūkas – tai linksmas ir geraširdis žmogus* (žr. Gudavičius 2009: 216). Jausminis pradas priartina dzūkus prie etninių aukštaičių: abiejų grupių asmenims priskiriamas jausmingumas, tik, žinoma, skiriasi abstraktų pažyminiai, apibendrinamai nusakantys etninės grupės charakterio esmę – apibūdinimai *dzūkiškas* ir *aukštaitiškas*: *Pamenu, mudu su Vytautu Bubniu apstulbino ypatinga iki vėlumos užsitęsusių vakaro atmosfera, dzūkiškas jausmingumas*. Be to, dzūkai apibūdinami ir kaip materialių dalykų nesureikšminantys žmonės: *Apskritai dzūkai labai poetiškos sielos žmonės. Jie gyvena kaip paukščiai. Tokie strazdeliai giesmininkai. Tai ypatinga lietuviška gentis. Jų galvosenoje įdomus egzistencializmas. Gyvena šia diena, turtų nekrauna* Jonas Jurašas (Mt 1997 11 106).

Dzūkams būdingas savitas išdidumo, garbės suvokimas nusakomas svetimžodžiu *onaras*⁶: *Bene visi dzūkai yra tokie maži kaip, na kaip čia pasakius ir jūsų dzūkiško unoro neįžeidus*. Dzūkiškas darbštumas yra nulemtas dzūkiškos energijos. Tai leidžia daryti prielaidą, kad šios etninės grupės asmenys nėra vien pasyvūs ir jausmingi stebėtojai: *Įliesime ir dzūkiškos energijos*.

Šmaikščiaame Vytauto Rimkevičiaus apsakyme „Velnio gundymai“ (apie keturių etninių grupių Lietuvos gyventojus) dzūkas vaizduojamas prisirišęs prie tėviškės, be jos gaudinąs („Dzūkioj saulė karštesnė“); draugiškas, šnekus, besidomintis kaimynų gyvenimu (velniui sako: „<...> man daugiau nieko nereikia, kad tik gražiai pasišnekėt!“; „Tai mudu kaip ir giminės!“);

⁶ Lenkybė *onaras* (*onoras, unaras, unoras*) vartojama reikšme „perdėtas savigarbos jausmas, išdidumas, puikybė, ambicija“ (LKŽ VIII 1004, 1005; LKŽ XVII 450, 458).

greitai supykstantis, bet greitai ir stengijasis susitaikyti („Reikia gyventi visiems taikoj kaip geriems giminėms. <...> man visi Dievo tvariniai geri, jeigu manęs nesupykina“); jautrus kito nelaimėi, skriaudai; jam svarbiausia – mergos, šokiai, dainos („Nieko nėra žemėje geresnio už mergą!“).

Etnologų yra užfiksuota, kad patys dzūkai įsivaizduoja esantys nuoširdūs, draugiški ir vaišingi, darbštūs ir atviri, o vienas iš dažniausių autostereotipuose minimų neigiamų bruožų – lengvabūdiškumas (žr. Kalnius 2002: 35).

Įvairuoja tekstuose užfiksuoti **suvalkiečių** charakterio bruožai (šiuo atveju remtasi ir keliais žodžio *zanavykas* vartojimo pavyzdžiais). Dažnesni yra suvalkiečių santykį su materialiais dalykais, turtu nusakantys apibūdinimai. Be taupumo, kuris yra iš esmės teigiamai vertinamas dalykas, šios grupės asmenims priskiriami ir nepageidautini bruožai – šykštumas bei godumas, plg.: *Su suvalkietišku taupumu V. Kazakevičius savo knygą dedikuoja tik „po visą pasaulį išblaškytiems marijampoliečiams“; Ak, tas suvalkietiškas taupumas; Dėl savo suvalkietiško šykštumo svečius priiminėju baisiai retai; ir raudoni ikrai su vodka iš paausutos taurės visai pagrįstai stringa suvalkietišškai godžioj svetimam gerui gerklėj.* Net ir neminint nė vieno iš šių charakterio bruožų tekste gali būti užkoduota mintis, kad suvalkiečiai yra praktiški, pragmatiški, linkę viską suskaičiuoti ir turėti iš to naudos: *Pamatę maisto kaugėmis nukrautus švediškus stalus, nuo kurių gali valgyti tiek, kiek tik nori, suvalkietiškos prigimties tautiečiai nė sekundei nepamiršta, kad „už viską yra susimokėję“, ir puola doroti neįtikėtinus patiekalų kiekius; Žmonės dažnai stebėdavosi, kad sutampa mūsų vardai [Kazys Bradūnas apie savo ir žmonos vardus]. Atsakysiu suvalkietišškai, kaip tikras „nagas“; – juokavo poetas. – Kai du Kaziai, reikia tik vieno vardinių baliaus per metus R 1999 01 30.*

Nė su viena kita etnine grupe, išskyrus suvalkiečius, tekstuose nesiejamas apdairumas ir gudragalviškumas: *praėjusiais metais už 4 mln. Lt pelno dividendų pavidalu pasidalinta 900 000 Lt, o visi kiti suvalkietišškai apdairiai skirti naujoms technologijoms; būdamas suvalkietišškai gudragalviškas, privengdavo, kad nerimta kompanija nepakenktų jo įvaizdžiui.* Minėtame Vytauto Rimkevičiaus apsakyme „Velnio gundymai“ (beje, autorius – kilimo nuo Šakių, taigi sūduvis, suvalkietis) iškyla tokie suvalkiečio bruožai: nejautrus (velnio mintys: „suvalkiečių psichika į mano kanopą panaši“); pareigingas tik tada, kai iš to turi naudos; nepasitikintis; nemėgstas gaišti laiko, tuščiai šnekėti, jei iš kalbos nėra apčiuopiamos, tiesioginės naudos („Pašnekėti biskį galim, pinigų nekainuoja“); neskubantis spręsti, linkęs pagalvoti (velnias: „Aš labai gerbiu analitišką suvalkietišką protą“); tvarkingas, taupus

(velniui sako: „<...> pasitrauk į šalį, matai, kad čionai rasa, batus sušlapinsiu“) (Rimk 165–169).

Pabrėžiamas suvalkiečių santūrumas, saiko jausmas: *Ta proga su įgimtu suvalkietišku saiku galima ir į jubiliejinę taurelę lūpas padažyti; Susitelkimo, tylaus buvimo kartu, su artimaisiais patirtį būsimasis rašytojas taip pat išsinešė iš namų, nors jo šeima ir buvo suvalkietišškai santūri.*

Tik vienas pavyzdys rastas, kur suvalkiečiai apibūdinti kaip poetiški žmonės: *Čia jau programa eina į pabaigą, ir taip gražiai ją veda sūduvių (suvalkiečių) grupė, puikiausiai paneigianti seną (ačiū Dievui, jau iš pagrindų braškančių) neteisybę apie šio krašto žmonių nepoetiškumą* Vladas Braziūnas (LM 1983 12 24).

Pasak etnologų, suvalkiečiai patys save laiko nuoširdžiais, draugiškais, vaišingais, darbščiais ir taupiais. Zanavykų darbštumą ypač pabrėžia Petronėlė Orintaitė (išeivijos rašytoja – kilimo nuo Šakių) atsiminimuose apie Joną Jablonskį: *Zanavykai itin ryškūs tiesiu būdu ir įstangiu darbštumu* Orint KLL 172; *jis [zanavykas] nesibaido ir dvigubą naštą tempti, o veža kantriai iki galo* Orint KLL 175. Iš neigiamai vertinamų bruožų ir patys suvalkiečiai nurodo šykštumą ir savanaudiškumą, pavydą (žr. Kalnius 2002: 35).

Tekstuose įvardyti su atitinkamų etninių sričių gyventojais siejami charakterio bruožai pateikiami 1-oje lentelėje.

1 LENTELĖ. Etninių sričių gyventojų charakterio bruožai (iš surinktų pavyzdžių)

Aukštaičiai	Žemaičiai	Dzūkai	Suvalkiečiai
lyriški (4)	užsispyrę (41)	nuoširdūs (4)	taupūs (4)
atviri (3)	atkaklūs (22)	atviri (2)	darbštūs (3)
graudūs (3)	kantrūs (4)	atlapai	lėti (3)
liūdni (2)	lėti (3)	darbštūs	santūrūs (3)
stačiokiški (2)	patriotai (3)	dūšios žmonės	stačiokai (3)
atkaklūs	grubūs (2)	elegantiški	létakalbiai (2)
bendruomeniški	inertiški (2)	energingi	orūs (2)
darbštūs	narsūs (2)	gero charakterio	šalti (2)
jausmingi	orūs (2)	išdidūs	šykštūs (2)
ginčinininkai	ramūs (2)	jausmingi	turtingi (2)
kalbūs	santūrūs (2)	jautrūs	vaišingi (2)
karšto būdo	aikštingi	kalbūs	analitiško proto
lengvabūdžiai	atviri	karšto temperamento	atkaklūs
létakalbiai	darbštūs	lyriški	atžarūs
meilūs	išdidūs	poetiškos sielos	balsiai šneka

Aukštaičiai	Žemaičiai	Dzūkai	Suvalkiečiai
minkštesnio būdo	karšti	sėslūs	garsiakalbiai
nekalbūs	kieto būdo	smalsūs	grubūs
nuoširdūs	lėtakalbiai	svetingi	godūs
optimistai	mažakalbiai	šilto charakterio	gudrūs
paprasti	naivūs	šnekūs	ištvermingi
patriotai	nelankstūs	švelnaus liežuvio	kantrūs
ramūs	nemalonaus cha-	vaišingi	nagai ⁷
rimti	rakterio	dėk nors prie žaidzos	neatviri
romantiški	neskubūs	gyvena šia diena	nejautrūs
saikingi	nešvelnūs	mėgsta išsipasakot	nemandagūs
santūrūs	retakalbiai	prisirišę prie tėviškės	nenuoširdūs
smarkaus būdo	sąmojingi	spraga tošim	nepasitikintys
šelmiški	sąžiningi	turtų nekrauna	neskubūs (spręsti)
šilto charakterio	stačiokai		nespartūs
širdingi	sustabarėję		paprasti
šnekūs	tvirto būdo		pastovūs
švelnūs	valingi		pavydūs
tiesmuki	vangūs		saikingi
tvirto būdo			susivaldantys
uždari			šiurkštoki
vaišingi			tiesaus būdo
plačios dūšios			tingūs
spraga tošim			tvarkingi
			veiklūs
			siekiantys naudos

Lentelėje pirmiausia išskiriami apibūdinimai, pavyzdžiuose rasti ne po vieną kartą (skaitmenys prie žodžio rodo, kiek kartų buvo taip apibūdin-ta). Toliau abėcėlės tvarka surašyti tik po kartą pavartoti apibūdinimai. Pabaigoje pateikti frazeologizmai ir kiti pasakymai, kurių pirmasis žodis nėra pagrindinis charakteristikos dėmuo. Įvardijant etninių sričių gyven-tojų bruožus stengiasi išsaugoti tuos žodžius, kurie pavartoti pavyzdžiuo-se. Suvienodintas vardažodžių skaičius: visur pateikiama daugiskaita. Prie būdvardinės charakteristikos (pvz., *atkaklus*) skaičiuoti ir vedinių, t. y. būdvardinių tos pačios šaknies daiktavardžių (pvz., *atkaklumas*), pavarto-jimo atvejai. Paryškintuoju šriftu išskirtos tikėtinos etninių grupių charak-

⁷ LKŽ VIII 499 nurodoma 15-oji *nago* reikšmė: *prk.* apie šykštuolį.

terio dominantės. Būtina pasakyti, kad straipsnio autoriai patys neformulavo bruožų iš tokių tekstų (anekdotų, apsakymų ir kt.), kuriuose etninis charakteris nėra tiesiogiai kokiu žodžiu apibūdintas. Kas kita, pavyzdžiui, minėtoje Maironio poemoje pateikiama žemaičio kalbėsenos charakteristika (*Pratėsdams kalba, mažai, iš reto* Mair 311), kur tiesiogiai pasakyta – *mažakalbis, retakalbis*.

Siekiant patikrinti, kiek tekstuose užfiksuota informacija siejasi su kalbos vartotojų sąmonėje užfiksuotu pasaulėvaizdžiu, buvo atliktas laisvųjų asociacijų eksperimentas. 2009 metų birželio mėnesį apklausti 105 Šiaulių universiteto Socialinės gerovės ir negalės studijų fakulteto neakivaizdinio skyriaus studentai. Apklaustųjų amžius – nuo 20 iki 50 metų. Eksperimento dalyvių prašyta šalia žodžių *aukštaitis, žemaitis, dzūkai, suvalkiečiai* parašyti pirmą jiems į galvą atėjusį žodį, sakinį ar žodžių junginį. Apibendrinus tyrimo rezultatus paaiškėjo, kad informacijos apie aukštaičius, žemaičius, dzūkus ir suvalkiečius gauta nevienodai. Išsamiausiai apibūdinti žemaičiai ir suvalkiečiai, kiek mažiau – dzūkai ir tik keli bruožai siejami su aukštaičiais. Tie patys charakterio bruožai apibūdinant visas keturias etnines grupes kartojami minimaliai: abstrakčios reikšmės žodžiu *geras* apibūdinami aukštaičiai, žemaičiai ir dzūkai, žodžiais *skūpus* (= *šykštus*) ir *skūpumas* (= *šykštumas*) – ne tik suvalkiečiai, bet ir žemaičiai bei dzūkai. Aukštaičius ir dzūkus sieja žodis *mielas*, žemaičius ir suvalkiečius – *dosnus*. Kadangi žemaičiai ir suvalkiečiai apibūdinti išsamiausiai, tarp daugelio charakterio bruožų galima išskirti ir tai, kas vyrauja. Žemaičiai laikomi užsispyrusiais: tarp reakcijų į stimulą paminėti asociatai *užsispyrimas, užsispyręs*. Nuo suvalkiečių neatsiejamas *taupumas*. Tai atskleidžia gaūšios su šiuo bruožu siejamos reakcijos: svetimybė *skūpus* (hibridas *skūpuolis*), *taupus* (kartais dar pastiprintas žodžiais *ypač, pernelyg*), *šykštuolis, nagas*, okazionalizmas *gailikas* (vaikų žodis?). Apibūdinant dzūkus tris kartus pavartotas žodis *dundukas*, kurio sąsąją su stimulu galima motyvuoti fonetine asociacija.

Apibendrinti, kurios etninės srities gyventojams asociacijų eksperimento dalyviai skyrė daugiausia teigiamai vertinamų bruožų, yra sunku, nes skirtingomis aplinkybėmis tie patys charakterio bruožai gali būti vertinami skirtingai. Tikėtina, kad labiausiai teigiamai linkstama vertinti aukštaičius. Teigiamai vertinami bruožai – *geras* (3), *estetas, mielas, ramus ir lėtas, sukalbamas, teisingas*, neigiamai – *pasikėlęs* (2). Gerokai daugiau neigiamai vertinti žemaičiai, dzūkai ir suvalkiečiai. Žemaičiai ne tik *dosnūs, geri, tvirti, vaišingi* ir *atkaklūs*, bet ir *užsispyrę, rėksniai, vulgarūs, pikčiurnos*.

Dzūkai – *mieli, geri, linksmi*, bet pavadinami ir *bobomis, bukais, bjauriais*. Neigiamai vertinamų suvalkiečių bruožų dar daugiau. Be *šykštumo*, minimas ir *pavydas*, arba pabrėžiama, kad suvalkietis yra *labai blogas žmogus, sunkaus charakterio asmenybė*. Neatmetama, kad tokius eksperimento rezultatus iš dalies galėjo nulemti pačių informantų kilmė: nemaža dalis Šiaulių universiteto studentų yra kilę iš Šiaulių rajono, Šiaulių ir Panevėžio krašto, t. y. tos Lietuvos dalies, kurios gyventojai save laiko aukštaičiais.

Tie aukštaičių, žemaičių, dzūkų ir suvalkiečių charakterio bruožai, kuriuos paminėjo asociacijų eksperimento dalyviai, pateikiami 2-oje lentelėje.

2 LENTELE. Etninių sričių gyventojų charakterio bruožai (remiantis asociacijų eksperimento rezultatais)

Aukštaitis	Žemaitis	Dzūkas	Suvalkietis
geras (3) pasikėlęs (2) estetas mielas ramus ir lėtas sukalbamas teisingas	užsispyręs (23) tvirtas (2) aršus atkaklus dosnus geras ožys pikčiurna rėksnys ×skūpus ugningas vaišingas vulgarus žemaitiško būdo	dundukas (3) × skūpus (2) bjaurus boba bukas geras gobšuoelis linksmas mielas taupus tylus, ramus	× skūpus (48) taupus (13) šykštuolis (3) nagas (2) pavydus (2) blogas žmogus dosnus ×durnas gailikas sunkaus charakterio asmenybė

IŠVADOS

Remiantis vartojimo pavyzdžių ir laisvųjų asociacijų eksperimento analizės rezultatais galima teigti, kad lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje užfiksuota nuostata, jog etninių grupių asmenims būdingas savitas požiūris į pasaulį, žmones ir pačius save. Yra charakterio bruožų, kurie priskiriami daugiau nei vienai etninei grupei: pavyzdžiui, darbštumas užfiksuotas visų grupių charakteristikose, o stačiokiškumu nepasižymi tik dzūkai.

Eksperimento rezultatus tik iš dalies galima sieti su tomis išvadomis, kurios buvo padarytos išanalizavus kalbinę medžiagą. Eksperimento dalyviai pateikė kur kas mažiau bruožų, negu jų buvo tekstuose. Taip pat esama nemaža kokybinių neatitikimų. Iš esmės sutampa tik žemaičių ir suvalkiečių apibūdinimų dominantės: žemaičių pabrėžiamas užsispyrimas, o suvalkiečiai – itin taupūs, gobšūs, šykštūs. Asociacijų eksperimento rezultatai nerodo ryškesnės aukštaičių dominantės, bet iš esamų apibūdinimų galima išvesti tą patį bendrą vardiklį, kaip ir išanalizavus kalbinę medžiagą: šios etninės grupės gyventojai yra ramūs ir taikūs žmonės. Dzūkams tekstuose suteikiama daugiau teigiamų charakterio bruožų, o tarp eksperimento rezultatų daugiau neigiamų. Apskritai, palyginti su charakteristikomis, sudarytomis remiantis tekstais, iš laisvųjų asociacijų eksperimento dalyvių atsakymų susidaro kur kas neigiamesni etninių grupių, išskyrus aukštaičius, stereotipai. Tą skirtumą galima paaiškinti keletu priežasčių. Tekstų pavyzdžiai surinkti iš viešosios rašytinės kalbos, tų tekstų autoriai yra žinomi, jie gerai pažįsta etninės grupės, apie kurią kalba, žmones. Asociacijų eksperimento dalyvių atsakymai buvo anoniminiai (dėl to mažėja atsakomybė už savo žodį), respondentai buvo tik vidurinio išsilavinimo, ne vieno jų nuomonė apie etninių grupių asmenis (ypač kitų grupių, ne savosios) galėjo būti atsitiktinė, paveikta tokių šnekamosios kalbos pasakymų, kai į kitą, kitokį (kitos tautos, kitos kalbos ar tarmės, kitokių papročių) žmogų žiūrima kaip į svetimą, nepalankiai.

Apibendrinant galima pasakyti, kad ir respondentų išreikštos reakcijos į žodžius stimulus, ir tekstuose etninių sričių gyventojams priskiriami charakterio bruožai nebūtinai yra nulemti tiesioginio bendravimo patirties, objektyvaus tikrovės vertinimo. Tikėtina, kad dalis atsakymų priklauso nuo įsigalėjusių stereotipų ir žiniasklaidos kuriamo įvaizdžio, tačiau reikia pripažinti, kad stereotipuose yra dalis tiesos – jie atspindi kalboje užfiksuoto pasaulėvaizdžio fragmentą, daro įtaką skirtingų etninių sričių lietuvių bendravimui.

ŠALTINIAI

Bagd MP – A. P. Bagduons. *Medviegale pasaka*, Čikaga, 1997.

Dauj LL – V. Daujotytė. *Lietuvių literatūra: XX a. pr. ir I pusė*. Vadovėlis XI kl., Kaunas, 1996.

Dlg – *Dialogas* (savaitraštis).

LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas* 1–20, Vilnius, 1941–2002.

LL – *Laisvas laikraštis*.
LM – *Literatūra ir menas* (savaitraštis).
LR – *Lietuvos rytas* (dienraštis).
Mair – Maironis. *Raštai 2*, Vilnius, 1988.
Mt – *Metai* (žurnalas).
Orint KLL – P. Orintaitė. *Ką laumės lėmė. Liepalotų medynuose*. Atsiminimai, apybraižos, Vilnius, 1993.
R – *Respublika* (dienraštis).
Rimk – V. Rimkevičius. *27 išpažintys*, Vilnius, 1975.
Strielk TV – J. Strielkūnas. *Tik vienasyk*, Vilnius, 1998.
ŠN – *Šiaulių naujienos* (dienraštis).
TVa – *TV antena* (žurnalas).

LITERATŪRA

- Bliumas R. 1998: *Etninės psichologijos įvadas*, Vilnius: Lietuvos informacijos institutas.
- Čigriejus H. [interviu]. – *Literatūra ir menas*, 1993 03 06.
- Gudavičius A. 2009: *Etnolingvistika (Tauta kalboje)*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Kalnius P. 2002: „Kitokie“ tarp „savų“: Lietuvos etnografinių grupių stereotipai. – *Lietuvos etnologija 2* (11), Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 23–52.
- Kalnius P. 2006: Aukštaitijos ir Žemaitijos paribio vietinių gyventojų savimonė. – *Lietuvos etnologija 6* (15), Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 95–119.
- Kalnius P. 2007: Žemaičių etniškumas: esamas ar konstruojamas? – *Tautosakos darbai 34*, 15–32.
- LKE 2008: *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Sudarė Kazys Morkūnas, redagavo Vytautas Ambrazas. 2-as patiksl. ir papild. leidimas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Nakienė A. 2007: Žemaičių savimonės paieška internete. – *Tautosakos darbai 34*, 214–220.
- Pakalniškis V. 2001: Žemaitiškumas globaliame pasaulyje. – *Lietuvos etnologija 1* (10), Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 199–216.
- PŽ 1993: *Psichologijos žodynas*. Redaktoriai Rimvydas Augis, Rimantas Kočiūnas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Savoniakaitė V. 2007: Bendra, bet sava: apie šiuolaikinius aukštaičius. – *Lietuvos kultūra: Aukštaitijos papročiai*. Sudarytojas Žilvytis Šaknys, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 169–208.

- Tumėnas V. 2007: Konvencionalūs, klasifikaciniai ir interpretaciniai regioninės tapatybės aspektai ir sąajos su tautodaile. – *Lietuvos etnologija* 7 (16), Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 125–156.
- Župerka K. 2006: Tarminės šnekos komentavimas nelingvistiniuose tekstuose. – *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. Mokslo darbai, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 178– 191.

Gauta 2010 09 29

CHARACTER TRAITS OF LITHUANIAN ETHNIC GROUPS IN LINGUISTIC REALITY

S u m m a r y

The article presents a study of Lithuanian character traits attributed to people who represent different ethnic and cultural subgroups, i. e. *aukštaičiai*, *žemaičiai*, *dzūkai* and *suvalkiečiai*. The material was collected from mass media, fiction, spoken language, dictionaries and the electronic corpus of contemporary Lithuanian (*Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*). The findings of the linguistic analysis have been supplemented with experimental data from an association test.

The results suggest that *aukštaičiai* (Highlanders) are poetic and emotional, their character is a combination of sadness and gaiety. The most prominent feature of *žemaičiai* (Samogitians) is stubbornness which is inseparable from persistence, straightforwardness, dignity and self-esteem. *Dzūkai* are most often referred to as sincere, open, sensitive people with a special code of honour. People coming from Dzūkija do not attach much importance to material things yet material wealth, as established by this study, is utterly important to *suvalkiečiai*. This subgroup is described as miserly, thrifty, orderly and smart. Certain traits of character may be attributed to more than one ethnic subgroup but not a single trait has been established as a common feature of all subgroups.

SILVIJA PAPAURĖLYTĖ
KAZIMIERAS ŽUPERKA
Šiaulių universitetas
Povilo Višinskio g. 38, LT-76352 Šiauliai
silvijapapaurelyte@gmail.com
k.zuperka@gmail.com